

Svetski AIDS dan, 1. decembar: IZJEDNAČIMO (EQUALIZE)

Povodom Svetskog AIDS dana, 1. decembra, UNAIDS poziva da razmotrimo nejednakosti koje koče napredak u okončanju pandemije AIDS-a. Slogan ovogodišnje kampanje – „Izjednačimo” je poziv da zajedničkim delovanjem omogućimo rešavanje nejednakosti i pomognemo u okončanju ove pandemije, sa ciljem da se do 2030. godine okonča AIDS kao globalna pretnja po zdravlje. Povećana ranjivost na HIV često je povezana sa pravnim i socijalnim faktorima, sa izloženošću rizičnim situacijama i stvarima prepreke za pristup efikasnim i kvalitetnim uslugama prevencije, testiranja i lečenja HIV infekcije.

Epidemiološka situacija u svetu i Evropi

Pandemija uzrokovana HIV-om je i dalje glavni javnozdravstveni globalni izazov, koja je do kraja 2021. godine preme procenama UNAIDS-a odnela više od 40 miliona života, dok je više od 84 miliona ljudi bilo inficirano HIV-om. Procenjeno je da je na kraju 2021. godine 38,4 miliona ljudi živelo sa HIV-om. Iste godine 650.000 ljudi u svetu je umrlo od uzroka povezanih sa HIV infekcijom (52% manje nego 2010. godine kada je umrlo 1,4 miliona), dok je 1,5 miliona ljudi novoinficirano HIV-om u 2021. godini, što je redukcija za 32% u odnosu na 2,2 miliona u 2010. godini. Među decom registrovana je redukcija novih HIV infekcija za 50% u poređenju sa 2010. godinom (160.000 prema 320.000).

Međutim, sa sve većim pristupom efikasnoj prevenciji, dijagnostici, lečenju i nezi osoba inficiranih HIV-om, uključujući i prevenciju i lečenje infekcija koje se javljaju usled narušenog imunološkog sistema, HIV infekcija je postala hronično zdravstveno stanje koje omogućava ljudima koji žive sa HIV-om da vode dug i produktivan život. U cilju eliminacije HIV infekcije kao javnozdravstvenog problema potrebno je da, u svakoj zemlji do 2025. godine, 95% svih osoba inficiranih HIV-om bude dijagnostikovano, zatim da 95% dijagnostikovanih osoba inficiranih HIV-om bude na lečenju antiretrovirusnim lekovima (ART) i da 95% osoba na lečenju ima nemerljivu količinu virusa u krvi. U 2021. godini ovi pokazatelji su bili 85% – 88% – 92% na globalnom nivou. U odnosu na ukupan broj osoba koje žive s HIV-om u svetu (38,4 miliona) krajem 2021. godine 85% je bilo dijagnostikovano (5,9 miliona osoba nije znalo da je inficirano HIV-om), 75% je bilo na ART, dok je 68% imalo uspešnu kontrolu virusa bez rizika da zaraze druge osobe.

U skladu sa preporukama SZO od 2016. godine ART treba započeti čim se HIV infekcija dijagnostikuje, najbolje u ranom stadijumu, da bi efekti terapije bili ne samo dobitni za osobe inficirane HIV-om, već i da bi se redukovao prenos HIV-a na druge osobe. U 2021. godini 76% odraslih i 52% dece koja žive sa HIV-om u svetu je primalo doživotnu antiretrovirusnu terapiju (28,7 miliona osoba sa dijagnostikovanom HIV infekcijom svih uzrasta tj. skoro četiri puta više u odnosu na 7,8 miliona u 2010. godini). Velika većina (81%) trudnica i dojilja koje žive sa HIV-om je bila na ART tokom 2021, koja ne samo da štiti njihovo zdravlje, već obezbeđuje i sprečavanje prenosa HIV-a na njihove bebe.

Rizik od inficiranja HIV-om je 35 puta veći među osobama koje injektiraju droge, 30 puta je veći za žene koje se bave seksualnim radom, 28 puta je veći među muškarcima koji imaju seks sa muškarcima i 14 puta je veći za transrodne osobe u odnosu na opštu populaciju. Ključne populacione grupe i njihovi seksualni partneri činili su 70% svih novih HIV infekcija širom sveta u 2021. godini.

Prema procenama UNAIDS-a u regionu Evrope i severne Amerike je 4,1 miliona osoba živelo sa HIV-om krajem 2021, dok je bilo 223.000 novih HIV infekcija i 57.000 umrlih od AIDS-a u 2021. godini. Procenjuje se da od 2,6 miliona osoba koje žive sa HIV-om u regionu Evrope krajem 2020. svaka peta osoba nije znala da je inficirana ovim virusom. Svaka druga osoba inficirana HIV-om u Evropi dijagnostikovana je u kasnoj fazi infekcije, kada je imunološki sistem već značajno oštećen. Ovo je pokazatelj da je potrebno unaprediti strategije testiranja u cilju ranog dijagnostikovanja HIV infekcije. Rano dijagnostikovanje je važno jer omogućava ljudima da ranije započnu lečenje HIV infekcije, što zauzvrat povećava njihove šanse za dug i produktivan život i sprečava dalji prenos na druge osobe.

Epidemiološka situacija u Srbiji

Prema podacima Instituta za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” od početka epidemije, 1985. godine, pa zaključno sa 27. novembrom 2022. godine, u Republici Srbiji su registrovane 4524 osobe inficirane HIV-om, od kojih su 2152 osobe obolele od AIDS-a, dok su 1192 osobe inficirane HIV-om umrle od AIDS-a, a još 144 osobe inficirane HIV-om su umrle od bolesti ili stanja koja nisu povezana sa HIV infekcijom. U periodu januar–novembar 2022. godine dijagnostikovane su i prijavljene 152 osobe inficirane HIV-om, što je za četvrtinu više nego u istom periodu prošle godine (120 osoba), ali je za 13% manje u poređenju sa istim periodom 2019. godine (175 osoba). Kao i ranijih godina i ove godine seksualni put prenosa je dominantan (98% svih slučajeva registrovanih tokom 2022. godine s poznatim načinom transmisije), posebno nezaštićeni analni seksualni odnosi među muškarcima, kako među novootkrivenim osobama inficiranim HIV-om (86%) tako i među obolelima (73%). Među prijavljenim dijagnostikovanim HIV pozitivnim osobama u periodu januar–novembar 2022. godine bilo je 18 puta više muškaraca u odnosu na žene.

Najveći broj dijagnostikovanih osoba inficiranih HIV-om je uzrasta 20–49 godina (87% u 2021. godini). Međutim, od 2002. godine registruje se veće učešće mladih uzrasta 15–29 godina među novodijagnostikovanim slučajevima HIV infekcije (47% u 2008, 37% u 2010. i 27% u 2021. godini u odnosu na 22% u 2002. godini).

U odnosu na period 1985–1992. godine kada je 60–90% svih novodijagnostikovanih osoba inficiranih HIV-om na godišnjem nivou bilo iz populacije injektirajućih korisnika droga, od 2008. godine taj udeo je ispod 10% (u 2021. godini registrovana su tri slučaja HIV infekcije među IKD). S druge strane, počev od 2012. godine većina novodijagnostikovanih osoba u našoj zemlji je inficirana HIV-om seksualnim putem (seksualni odnos bez kondoma), preko 90%. Pod najvećim rizikom su muškarci koji imaju analne seksualne odnose bez kondoma sa drugim muškarcima (polovina do preko 4/5 svih novootkrivenih osoba inficiranih HIV-om na godišnjem nivou, počev od 2008. godine).

U periodu 2005–2021. godine registrovano je 16 dece mlađe od 14 godina kojima su HIV prenele majke koje nisu znale da su inficirane HIV-om tokom trudnoće, porođaja ili u periodu dojenja, što je značajna redukcija u poređenju sa periodom 1993–2004. kada je registrovano 28 slučajeva. U 2017, 2018. i 2020. godini nije registrovan nijedan slučaj prenosa HIV infekcije sa majke na dete, dok su u 2019. godini registrovana dva slučaja, a u 2021. jedan slučaj. U periodu 2005–2021. godine rođeno je više od četrdesetoro zdrave dece od majki sa dijagnostikovanom HIV infekcijom koje su bile na strateški prepoznatom programu prevencije prenosa HIV-a sa majke na dete.

Prema zvanično dostupnim podacima u Srbiji je krajem 2021. godine živelo 3045 osoba kojima je dijagnostikovana HIV infekcija, a procenjuje se da u našoj zemlji 550 osoba nije znalo da je inficirano HIV-om. Znajući da HIV infekcija može dugi niz godina proticati bez ikakvih znakova i simptoma, jedini način da se otkrije HIV infekcija je da se osoba koja je imala neki rizik testira na HIV. Svako testiranje na HIV treba da bude dobrovoljno i poverljivo, uz obavezno savetovanje pre i posle testiranja, a u cilju pružanja pravih i stručnih informacija potrebnih da se donese odluka da li je pravi trenutak za testiranje, ali i da se prepozna stvarni rizik tj. rizično ponašanje koje je osoba praktikovala ili koje i dalje upražnjava i da identifikuje lične mogućnosti za sprečavanje inficiranja HIV-om u budućnosti. S druge strane, HIV pozitivne osobe imaju mogućnost da odmah po dijagnostikovanju započnu lečenje HIV infekcije koje daje odlične rezultate, kako u svetu tako i u našoj zemlji. Zahvaljujući terapiji HIV infekcija je hronično stanje sa kojim se može kvalitetno i dugo živeti, ali samo ukoliko se pravovremenim i adekvatnim lečenjem kontroliše replikacija HIV-a.